

RAPPORT OM GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER – 2021

År 2020 innebar både framgångar och motgångar för skyddet av de grundläggande rättigheterna. FRA:s *Rapport om grundläggande rättigheter 2021* innehåller en granskning av de viktigaste händelserna på området och pekar ut både framsteg och återstående problemområden. I publikationen presenteras FRA:s yttranden om den huvudsakliga utvecklingen på de berörda tematiska områdena, tillsammans med en översikt över det underlag som ligger till grund för dessa yttranden. Den ger en kortfattad men informativ översikt över de viktigaste utmaningarna för EU och dess medlemsstater när det gäller grundläggande rättigheter.

FRA:S YTTRANDEN

1 [FOKUS]

Coronapandemin och grundläggande rättigheter: en årsrapport

4

Genomförande och användning av stadgan på nationell nivå

7

Jämlikhet och icke-diskriminering

10

Rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans

13

Romers jämlikhet och inkludering

16

Asyl, viseringar, migration, gränser och integration

19

Informationssamhället, integritetsskydd och skydd av personuppgifter

22

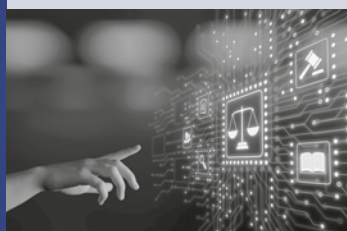
Barnets rättigheter

25

Tillgång till rättslig prövning

27

Utvecklingen i fråga om genomförandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Manuskriptet slutfördes i april 2021.

Varken Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter eller någon person som agerar på dess vägnar är ansvarig för hur nedanstående uppgifter används.

Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-303-5	ISSN 2467-2564	doi:10.2811/554757	TK-AM-21-001-SV-C
PDF	ISBN 978-92-9461-272-4	ISSN 2467-2793	doi:10.2811/094693	TK-AM-21-001-SV-N

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter, 2021

Återgivning tillåten med angivande av källan.

För användning eller reproduktion av fotografier eller annat material som inte omfattas av upphovsrätten för Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter måste tillstånd sökas direkt från upphovsrättsinnehavarna.

Foto:

Omslag: © silkfactory/iStock; © Sikov/Adobe Stock; © Marcello Paternostro/Europeiska unionen

Sida 1: © xavierarnau/iStock

Sida 2: © Fundación Secretariado Gitano (FSG)

Sida 3: © Shutter B/Adobe Stock

Sida 4-5: © FRA

Sida 7: © Cate Gillon/Getty Images

Sida 8: © utlanov/Adobe Stock

Sida 9: © NurPhoto/Getty Images

Sida 10: © Satjawat/Adobe Stock

Sida 11: © Lidia_Lo/Adobe Stock

Sida 12: © Kypros/Alamy Stock Photo

Sida 13: © Nigel Crump/Alamy Stock Photo

Sida 14: © ton koene/Alamy Stock Photo

Sida 15: © Pierre Andrieu/AFP via Getty Images

Sida 16: © Angelos Tzortzinis/Europeiska unionen

Sida 17: © Marcello Paternostro/Europeiska unionen

Sida 18: © Sean Gallup/Getty Images

Sida 19: © bluedesign/Adobe Stock

Sida 20: © Monopoly919/Adobe Stock

Sida 21: © Sikov/Adobe Stock

Sida 22: © New Africa/Adobe Stock

Sida 23: © silkfactory/iStock

Sida 25: © kumikomini/iStock

Sida 26: © RomanR/Adobe Stock

Sida 27: © Tommy Larey/Adobe Stock

Sida 28: © elypse/Adobe Stock

Sida 29: © H_Ko/Adobe Stock

CORONAPANDEMIN OCH GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER: EN ÅRSRAPPORT

När covid-19-pandemin spreds över jorden antog myndigheterna i Europeiska unionen en mängd restriktiva åtgärder för att skydda människors liv och hälsa. Dessa åtgärder påverkade flera av de grundläggande rättigheterna, däribland rätten till fri rörlighet och mötesfrihet, rätten till privat- och familjeliv, inbegripet skydd av personuppgifter, samt rätten till utbildning, sysselsättning och social trygghet. Pandemin och dess återverkningar förstärkte de befintliga utmaningarna och ojämlikheterna inom alla områden och påverkade särskilt de mest utsatta grupperna. Den orsakade även en ökning av antalet incidenter med rasistiska inslag. För att bekämpa pandemin med ett förhållningssätt grundat på mänskliga rättigheter krävs balanserade åtgärder som bygger på en lagstiftning som är nödvändig, tillfällig och proportionerlig. Det är även nödvändigt att bemöta pandemins samhällsekonomiska konsekvenser, skydda utsatta grupper och bekämpa rasismen.

Pandemin och de åtgärder som vidtagits för att bekämpa den har påverkat alla aspekter av våra privata och gemensamma liv på ett genomgripande sätt. Detta gäller även det sätt på vilket våra demokratiska institutioner fungerar, vilket framgår av uppgifterna. Pandemin har avslöjat nya utmaningar för upprätthållandet av de värden som ligger till grund för medlemsstaternas och unionens funktionssätt, vilket får konsekvenser för våra grundläggande rättigheter. Restriktionerna påverkar vår personliga och sociala samvaro, men också skyddet av känsliga personuppgifter. Samtidigt kommer de sociala och ekonomiska sviterna av pandemin att vara långvariga och medföra att de befintliga ojämlikheterna förvärras.

Som många har betonat på internationell, europeisk och nationell nivå är det helt avgörande att alla nödåtgärder och begränsande åtgärder bygger på internationella normer för mänskliga rättigheter och rättsstatsprinciper, så som de förankrats genom internationella instrument och formats av relevant

FRA:S YTTRANDE 1.1

EU:s medlemsstater bör bedöma och balansera kraven för olika grundläggande och mänskliga rättigheter när de antar restriktiva åtgärder i en nödsituation, såsom i samband med covid-19-pandemin. För att uppnå denna balans bör de ta hänsyn till internationella normer för mänskliga och grundläggande rättigheter, däribland relevant rättspraxis och rådgivning av internationella människorättsorgan. De bör även se till att nationella lagstadgade människorättsorgan är delaktiga när de utformar, genomför och övervakar de restriktiva åtgärderna. Dessa åtgärder bör vara nödvändiga, tillfälliga och strikt proportionerliga.

Medlemsstaterna bör säkerställa att de restriktiva åtgärderna bygger på lagstiftningen och att domstolar, parlament, lagstadgade människorättsorgan och andra intressenter, däribland civilsamhället, kan granska dem.

EU:s institutioner bör fortsätta att övervaka nödåtgärderna mot bakgrund av de grundläggande värden som fastställs i artikel 2 i EU-fördraget, däribland grundläggande rättigheter, rättsstatlighet och demokrati. Politiska dokument, såsom den nya årliga rapporten om den europeiska rättsstatsmekanismen, bör i relevanta fall återspegla resultaten av övervakningen av nödåtgärderna.

FRA:S YTTRANDE 1.2

EU:s medlemsstater bör förbättra motståndskraften i sina system för hälso- och sjukvård, social trygghet och socialt stöd för att säkerställa att de erbjuder rättvisa tjänster för alla, även under en kris. För att uppnå detta på ett samordnat sätt över hela EU bör Europeiska kommissionens förslag om en stark europeisk hälsounion antas utan dröjsmål. Förslaget syftar till att avsevärt förbättra skyddet inom hälso- och sjukvården, men även inom de sociala och ekonomiska sektorerna i EU.

FRA:S YTTRANDE 1.3

EU:s medlemsstater bör utöka sina ansträngningar för att säkerställa kontinuiteten i utbildningen för alla barn under alla omständigheter, särskilt i samband med sådana kriser som covid-19-pandemin. I detta avseende bör de prioritera en digital infrastruktur på alla utbildningsnivåer och säkerställa att lärarna får lämplig utbildning så att de känner sig trygga med att arbeta i en digital miljö. Särskild vikt bör läggas vid handlingsplanen för digital utbildning (2021–2027), vilken innehåller förslag om detta och uppmanar till ett förstärkt samarbete på EU-nivå för att anpassa utbildningssystemen till den digitala tidsåldern.

EU:s medlemsstater bör även säkerställa att denna digitala infrastruktur är inkluderande. Detta innebär att hänsyn måste tas till behoven för de som är socialt utestängda och sårbara, däribland barn med funktionsnedsättning, barn till romer och resande samt barn till migranter och flyktingar.

rättspraxis. Dessa normer har fastställts i ett stort antal dokument från officiella källor för att ge de ansvariga vägledning om hur människors rätt till liv och hälsa kan skyddas på ett bättre sätt utan att övriga rättigheter påverkas negativt.

Europaparlamentet har betonat att "de grundläggande principerna om rättsstaten, demokratin och respekten för de grundläggande rättigheterna måste ha företräde även i ett undantagstillstånd". I detta avseende är Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna av särskilt stor vikt, både när det gäller EU:s åtgärder och de åtgärder i medlemsstaterna som omfattas av unionsrätten. I FRA:s bulletiner under 2020 betonades konsekvenserna för de grundläggande rättigheterna i ett EU-sammanhang.

På nationell nivå har de restriktiva åtgärderna granskats av domstolar, parlament, människorättsorgan, civilsamhället och andra intressenter. Även om de medgav att nödåtgärder var nödvändiga för att bekämpa pandemin motsatte de sig åtgärder som inte hade någon grund i lagstiftningen, varade under en lång tid och var oproportionerliga. De betonade även vikten av att bekämpa covid-19-relaterad diskriminering, hatpropaganda och rasism.

Den moderna vetenskapen mötte utmaningarna på rekordtid och såg till att vacciner fanns tillgängliga redan i slutet av 2020. Pandemin visade emellertid att kapaciteten och beredskapen i våra system för hälso- och sjukvård, utbildning, sysselsättning och socialt skydd har brister och begränsningar när det gäller att hantera kriser av det här slaget och att fullgöra skyldigheten att uppfylla allas rätt till hälsa, utbildning, arbete, social trygghet och socialt stöd. Den avslöjade även brister i vår förmåga att skydda rättigheterna för de mer utsatta grupperna. Pandemin fungerar som ett lackmusprov för vår vilja att infria löftet i den globala Agenda 2030 om att "ingen ska lämnas utanför" i en socialt rättvis övergång till hållbar utveckling.

Trots bristerna har EU och dess medlemsstater gjort betydande ansträngningar för att stödja systemen för hälso- och sjukvård, utbildning och socialt skydd och för att skydda enskilda personer och företag mot den ekonomiska nedgången och risken för arbetslöshet.

EU:s mervärde var åter av avgörande betydelse. Det innebar att olika instrument kunde införas för att hjälpa medlemsstaterna att finansiera sina åtgärder. I ett längre perspektiv har EU:s institutioner nått en överenskommelse om ett återhämtningspaket på 1,8 biljoner euro. Detta paket är en kombination av EU-budgeten för 2021–2027 och NextGenerationEU, ett tillfälligt återhämtningsinstrument som gör att Europeiska kommissionen kan anskaffa medel på kapitalmarknaden för att bekämpa de omedelbara ekonomiska och sociala skador som orsakats av pandemin.

Dessa EU-finansierade åtgärder utgör, i kombination med politiska instrument för att främja mänskliga och grundläggande rättigheter, däribland den europeiska pelaren för sociala rättigheter, en övergripande ram för att stödja de nationella ansträngningarna.

FRA:S YTTRANDE 1.4

EU och dess medlemsstater bör fortsätta att bekämpa covid-19-relaterad diskriminering, hatpropaganda och rasism mot etniska minoritetsgrupper, migranter och flyktingar, eller personer med migrantbakgrund. Detta omfattar strängare åtgärder mot desinformation som sprider hatpropaganda och diskriminerande och rasistiska åsikter, i synnerhet på internet.

FRA:S YTTRANDE 1.5

EU:s medlemsstater bör fokusera på behoven för de särskilt utsatta grupper som löper störst risk att drabbas av smitta och/eller allvarlig sjukdom. Dessa grupper omfattar äldre, personer på vårdinrättningar, personer med underliggande sjukdomar samt personer som lever i begränsade och överfulla utrymmen eller under dåliga bostadsförhållanden. Den sistnämnda gruppen omfattar många romer och resande samt personer i mottagnings- och förvarsanläggningar för migranter och flyktingar, fängelser och särskilda boenden för hemlösa.

Detta innebär även att dessa grupper måste prioriteras i samband med vaccination och garanteras likvärdig tillgång till hälso- och sjukvård och sociala tjänster vid behov.

2

GENOMFÖRANDE OCH ANVÄNDNING AV STADGAN PÅ NATIONELL NIVÅ

År 2020 var en historisk milstolpe för EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Den 7 december var det exakt 20 år sedan EU tillkännagav stadgan i Nice. Europeiska kommissionen använde detta datum för lanseringen av sin nya Strategi för att stärka tillämpningen av stadgan om de grundläggande rättigheterna i EU. Strategin innebär en ökad fokusering på stadgans tillämpning i medlemsstaterna och på de nationella aktörernas roll för att se till att stadgan har en verklig inverkan på människors liv. Den fungerar som en plan för ytterligare gemensamma ansträngningar under de kommande åren. Kommissionen uppmanade även till ett mer samordnat genomförande av stadgan på EU-nivå. Samtidigt fortsatte dess användning av nationella domstolar, parlament, regeringar och andra aktörer att uppvisa blandade resultat. De nationella domstolarna ägnade större uppmärksamhet åt stadgan, men de statliga åtgärderna för att främja dess tillämpning förblev begränsade. Även om covid-19-krisen har försvårat skyddet av de grundläggande rättigheterna, har den även lett till en ökad uppmärksamhet på EU:s rättighetsförklaring.

Stadgan är av grundläggande betydelse för myndigheter på europeisk, nationell och lokal nivå, eftersom de är bundna av den när de agerar inom ramen för unionsrätten. Det finns emellertid bevis för att tillämpningen av stadgan fortfarande är relativt begränsad på nationell nivå. Detta pekar på att det finns behov av ytterligare stöd från EU och dess medlemsstater, såväl som ett förstärkt samarbete. De följande tre yttrandena är riktade mot myndigheter på EU-nivå, nationell nivå respektive lokal nivå.

EU-nivå

FRA:S YTTRANDE 2.1

När EU:s institutioner diskuterar tillämpningen av stadgan enligt förslagen i kommissionens strategi för stadgan bör de se till att tillräcklig hänsyn tas till uppgifter från relevanta nationella aktörer. Vid sidan av FRA bör uppmärksamhet även ägnas åt andra EU-byråer som har möjlighet att bidra till ett bättre genomförande och främjande av rättigheterna i stadgan. Slutligen skulle Regionkommittén kunna delta i ett årligt informationsutbyte om användbara förfaranden och utmaningar vid tillämpningen och främjandet av stadgans bestämmelser på lokal nivå. Detta skulle kunna generera ytterligare bevismaterial som kan ligga till grund för den interinstitutionella diskussion på EU-nivå som det hänvisas till i strategin.

Europeiska kommissionens nya strategi för att stärka tillämpningen av stadgan innebär en ökad politisk uppmärksamhet på nationell nivå, men den innehåller även förslag på ytterligare vägledning, stimulans och stöd på EU-nivå, däribland genom nya EU-program. Till exempel kommer kommissionen att stärka sitt partnerskap med EU:s medlemsstater i olika sammanhang för att hjälpa dem att genomföra stadgan.

Kommissionen uppmanar även både rådet och parlamentet att delta i en "interinstitutionell diskussion" med kommissionen. Olika byråer är också relevanta i detta avseende. Även om det finns många hänvisningar till FRA och dess arbete innehåller strategin inte någon allmänare beskrivning av EU-byråernas roller. Som FRA har rapporterat kan alla EU-byråer bidra till tillämpningen av stadgan, även om medvetenheten om stadgan och dess skyldigheter varierar mellan byråerna, liksom deras beredskap att öka sina investeringar för att öka medvetenheten.

Stadgan är inte bara viktig för EU:s viktigaste institutioner, utan för alla aktörer inom unionen, däribland Regionkommittén. Detta gäller i synnerhet utskottet för medborgarskap, styresformer, institutionella frågor och yttre förbindelser (CIVEX-utskottet), som har en tydlig roll när det gäller att lyfta fram lokala förfaranden och främja ett utbyte mellan regionala och lokala aktörer om hur stadgan ska tillämpas och främjas på bästa sätt.

Nationell nivå

De uppgifter som samlats in till denna och tidigare rapporter om de grundläggande rättigheterna visar att det finns brister i den nationella politiken när det gäller att främja tillämpningen av stadgan. Följaktligen har 2020 års strategi ett tydligt fokus på medlemsstaternas roll för att genomföra stadgan. Tack vare det stora antalet konkreta förslag på åtgärder som medlemsstaterna kan vidta utgör strategin en tydlig plan för de kommande åren.

Tillämpningen av stadgan skulle kunna förstärkas genom att inrätta särskilda kontaktpunkter i de nationella administrationerna, anpassa förfarandena för konsekvensbedömning och rättslig granskning, säkerställa att kommittéer med tillräcklig kunskap om stadgan övervakar förvaltningen av EU:s medel eller, slutligen, genom att inrätta och/eller förstärka de nationella människorättsinstitutionerna.

Andra åtgärder som fastställs i strategin kräver en uppdatering av de nationella politiska åtgärderna, till exempel när det gäller utbildning, medvetandehöjande insatser eller främjande av en stödjande och säker miljö för civilsamhällets organisationer och människorättsförsvarare. Dessa förslag kommer att kräva en förändring av kulturen kring grundläggande rättigheter på nationell nivå, vilken hittills verkar ha varit inriktad på nationell statsrätt och Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och därmed inte dragit nytta av stadgans mervärde.

FRA:S YTTRANDE 2.2

EU:s medlemsstater bör överväga att inrätta särskilda kontaktpunkter för stadgan, så som de uppmanas att göra i strategin för stadgan. Detta skulle ge regeringarna möjlighet att samordna nationella åtgärder med åtgärder på europeisk, regional och lokal nivå för att genomföra strategin för stadgan på ett effektivare sätt. Det idealiska vore om genomförandet av strategin följde en strukturerad process baserad på konkreta mål, delmål och tidsfrister. Detta skulle kunna ha formen av en särskild handlingsplan för stadgan eller en särskild hänvisning till stadgan i befintliga handlingsplaner eller strategier. För att möjliggöra ett ömsesidigt lärande och ett utbyte av synergier bör antagandet och genomförandet av dessa planeringsdokument anpassas till samordningen på EU-nivå – till exempel genom målinriktade diskussioner inom arbetsgruppen för grundläggande rättigheter, medborgerliga rättigheter och fri rörlighet för personer.

FRA:S YTTRANDE 2.3

EU:s medlemsstater bör sprida den nya strategin för stadgan bland de lokala och regionala myndigheterna och undersöka hur dessa myndigheter mer regelbundet skulle kunna hänvisa till och främja grundläggande rättigheter i allmänhet och stadgans mervärde i synnerhet. De lokala och regionala myndigheterna bör säkerställa att det finns hänvisningar till stadgan i relevanta lokala och regionala instrument, förfaranden och strategier. Befintliga förfaranden för stadgan bör förmedlas till de nya nationella kontaktpunkterna för att säkerställa att de kan dela med sig av sådana förfaranden och erfarenheter till andra medlemsstater – till exempel via den europeiska e-juridikportalen. Städerna skulle kunna överväga att bli städer för mänskliga rättigheter och därmed införliva grundläggande rättigheter i sina verksamheter, program och aktiviteter.

Lokal nivå

De lokala administrationerna är inte särskilt medvetna om stadgan enligt FRA:s analys av uppgifter från de samråd som Europeiska kommissionen utförde i samband med utarbetandet av strategin. Samtidigt ska stadgan gälla "regionala och lokala instanser och offentliga organ när de tillämpar unionsrätten" (se Förklaring till artikel 51, EUT C 303, 14.12.2007, s. 17).

I strategin används begreppet *lokal* 17 gånger. Den innehåller inte bara föreskrifter om utbyte av förfaranden på lokal nivå och främjande av en stödjande och säker miljö för organisationer i det civila samhället och människorättsförsvarare på lokal nivå, utan även krav på att medlemsstaterna ska ge tillräcklig vägledning på lokal nivå så att de lokala myndigheterna kan fullgöra sina förpliktelser enligt stadgan. I strategin betonas även de lokala aktörernas potential att öka medvetenheten om människors rättigheter och om vad enskilda personer kan göra om deras rättigheter har kränkts.

FRA utarbetar för närvarande ett koncept med städer för mänskliga rättigheter inom EU. Denna åtaganderam kommer att integrera olika beståndsdelar som rör stadgan och skulle kunna bidra till ett ökat engagemang på lokal nivå.

3

JÄMLIKHET OCH ICKE-DISKRIMINERING

År 2020 antog Europeiska kommissionen viktiga strategier och handlingsplaner för att främja en jämlikhetsunion som en övergripande ram för åtgärder på EU-nivå och nationell nivå. Även om antagandet av direktivet om likabehandling hade avstannat betonade kommissionen behovet av att förstärka jämlikhetsorganen och förbättra uppgifterna om jämlikhet. Insatserna för att främja rättigheterna för homosexuella, bisexuella, transpersoner, ickebinära personer, queerpersoner och intersexpersoner (hbtqi-personer) tog fart tack vare antagandet av EU:s första strategi för hbtqi-jämställdhet. Det fanns emellertid även bevis för att hbtqi-personer i vissa områden och medlemsstater upplevde en ökad diskriminering och utsattes för fler hatbrott. Samtidigt förstärkte covid-19-pandemin och dess tillhörande åtgärder i vissa fall den sociala ojämlikheten, särskilt när det gällde äldre.

Artikel 19 i fördraget om Europeiska unionens funktions sätt (EUF-fördraget) utgör den rättsliga grunden i EU:s lagstiftning för att bekämpa diskriminering på grund av kön, ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning. Rådet har antagit en omfattande lagstiftning som skyddar mot diskriminering på grund av kön, ras eller etniskt ursprung inom viktiga områden i livet. Denna lagstiftning omfattar anställning och sysselsättning, utbildning (även om detta område inte ingår i jämställdhetsdirektiven), socialt skydd samt tillgång till och leverans av varor och tjänster som är tillgängliga för allmänheten, däribland bostäder. EU-lagstiftningen mot diskriminering på grund av religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder och sexuell läggning skyddar däremot endast på området för anställning och sysselsättning.

Som ett resultat av detta har vissa av de skyddade egenskaper som fastställs i artikel 19 i EUF-fördraget (kön och ras eller etniskt ursprung) ett starkare skydd än andra (religion eller övertygelse, ålder, funktionsnedsättning och sexuell läggning), vilket gör att de skyddade grunderna delas in i en artificiell hierarki. Europeiska kommissionen föreslog 2008 ett direktiv om likabehandling. Antagandet av direktivet skulle överbrygga denna klyfta genom att utöka skyddet mot diskriminering på grund av religion eller övertygelse, ålder, funktionsnedsättning och sexuell läggning till områdena utbildning, socialt skydd samt tillgång till, och leverans av, varor och tjänster som är tillgängliga för allmänheten. Inga framsteg uppnåddes på EU-nivå under 2020 vad gäller antagandet av kommissionens förslag.

Europaparlamentet upprepade sin uppmaning att anta förslaget, medan kommissionen fortsatte att uppmana medlemsstaterna att omgående nå en överenskommelse om texten. Samtidigt visade covid-19-pandemin att risken för diskriminering i samband med hälsokriser även kan öka på andra grunder än kön och ras eller etniskt ursprung, i synnerhet ålder.

FRA:S YTTRANDE 3.1

Genom att dra lärdom av erfarenheterna av covid-19-pandemin bör EU-lagstiftaren fortsätta att undersöka alla möjliga vägar för att anta direktivet om likabehandling utan ytterligare dröjsmål. Detta skulle säkerställa att EU:s lagstiftning kan erbjuda ett omfattande skydd mot diskriminering på grund av religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder och sexuell läggning inom viktiga områden i livet, däribland utbildning, socialt skydd, social trygghet och hälso- och sjukvård samt tillgång till och leverans av varor och tjänster som är tillgängliga för allmänheten, däribland bostäder.

FRA:S YTTRANDE 3.2

EU:s institutioner och medlemsstater bör anta och integrera ett rättighetsbaserat förhållningssätt till åldrande och äldre, däribland i deras strategier för tiden efter pandemin. Detta förhållningssätt bör återspeglas i alla relevanta initiativ och strategier, däribland i åtgärderna för att genomföra den europeiska pelaren för sociala rättigheter och främja en politik för social delaktighet. Detta innebär följande:

- Att bekämpa åldersdiskriminerande synsätt som leder till åldersdiskriminering och som utgör hinder för likabehandlingen av äldre och deras utövande av sina grundläggande rättigheter.
- Att främja äldres deltagande i alla delar av det sociala livet, däribland i utformningen och övervakningen av de åtgärder som påverkar dem.
- Att fokusera på de mest utsatta och tillgodose deras särskilda behov med hjälp av alla tillgängliga medel, däribland tillgänglighetsanpassade nya tekniker och digitala verktyg, samtidigt som icke-digitala tjänster bibehålls.
- Att samla in och analysera tillförlitliga uppgifter och bevis om äldres rättigheter och välbefinnande.

Det tillgängliga bevismaterialet antyder att äldre tillhörde de som drabbades hårdast av covid-19-pandemin. Äldre utsattes för större hälsorisker än yngre åldersgrupper på grund av den högre förekomsten av underliggande sjukdomar.

Pandemin hade även mer övergripande konsekvenser genom att den påverkade de äldres välbefinnande och rättigheter. Åldersbaserade stereotyper och diskriminerande synsätt, restriktiva åtgärder baserade på ålder, svårigheter att få tillgång till varor och tjänster, bland annat beroende på den digitala klyftan mellan generationerna, samt känslor av isolering och stress undergrävde den rätt till ett värdigt och självständigt liv med aktivt deltagande i samhällslivet som fastställs i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Dessa faktorer undergrävde även deras rätt till lika behandling och möjligheter, vilken fastställs i stadgan och i den europeiska pelaren för sociala rättigheter.

Å andra sidan vidtog olika aktörer åtgärder för att mildra pandemins konsekvenser för äldre och för att skydda och genomföra deras rättigheter, bland annat med hjälp av nya tekniker och digitala verktyg. Dessutom tog den bredare diskussionen om äldres rättigheter och välbefinnande ny fart under 2020. Rådet antog slutsatser med uppmaningen att EU:s institutioner och medlemsstater skulle använda ett rättighetsbaserat förhållningssätt när det gäller åldrande, däribland i deras strategier för tiden efter pandemin. Vidare betonades vikten av att dra nytta av digitaliseringsmöjligheterna för att främja de äldres välbefinnande.

Vissa av medlemsstaterna har infört rättsliga och politiska åtgärder som äventyrar den grundläggande rätten till likabehandling oavsett sexuell läggning. FRA:s andra hbtqi-undersökning och undersökningar som utförts i flera av medlemsstaterna visade på en utbredd förekomst av diskriminering och trakasserier mot hbtqi-personer i hela EU och en tydlig minskning av den sociala acceptansen. Hatpropagandan mot hbtqi-personer i den offentliga debatten är ett särskilt oroande fenomen, eftersom den uppmanar till ytterligare diskriminering.

Åtgärderna för att begränsa pandemin var särskilt kännbara för hbtqi-personer, framför allt yngre som fortfarande bodde hemma och som riskerade att drabbas av våld inom familjen på grund av sin sexuella läggning och/eller könsidentitet. I detta avseende blev det ännu svårare att skydda deras rättigheter.

För att hantera och förbättra situationen för hbtqi-personer antog Europeiska kommissionen sin jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer 2020–2025. Genom strategin fastställs ett antal målinriktade åtgärder uppdelade i fyra pelare med inriktning på att hantera diskriminering, säkerställa trygghet, bygga inkluderande samhällen och leda kraven på jämlikhet för hbtqi-personer över hela världen.

FRA:S YTTRANDE 3.3

EU:s medlemsstater uppmanas att undvika alla åtgärder som äventyrar den grundläggande rätten till likabehandling oavsett sexuell läggning och könsidentitet och att fortsätta att anta handlingsplaner i linje med kommissionens jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer. De uppmanas att anta och genomföra rättsliga och politiska åtgärder för att säkerställa att homosexuella, bisexuella, transpersoner och intersexuella personer fullt ut kan åtnjuta sina grundläggande rättigheter enligt EU:s och medlemsstaternas lagstiftning.

Medlemsstaterna bör beakta tillgänglig bevisning om diskriminering, inbegripet uppgifter från FRA:s andra hbtqi-undersökning, för att identifiera och på lämpligt sätt åtgärda brister i skyddet. De bör även ta hänsyn till den vägledning som tillhandahålls genom jämlikhetsstrategin för hbtqi-personer. Framför allt bör åtgärder vidtas för att bekämpa hatpropaganda och hatbrott och för att bemöta de skadliga effekterna av homofobiska och transfobiska uttalanden från offentliga myndigheter och ämbeten.

4

RASISM, FRÄMLINGSFIENTLIGHET OCH DÄRMED SAMMANHÄNGANDE INTOLERANS

År 2020 var ett år med många utmaningar. Covid-19-pandemin avslöjade och förstärkte förekomsten av rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans. Hälsokrisen användes i allt större utsträckning som en förevändning för att attackera minoriteter, däribland migranter, personer med invandrarbakgrund och romer, vilka redan var utsatta för diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung, hatpropaganda och hatbrott. Black Lives Matter-rörelsen innebar att människor över hela världen samlades för att protestera mot rasism och diskriminering inom de brottsbekämpande myndigheterna. Europeiska kommissionen antog sin första handlingsplan mot rasism och fastställde konkreta åtgärder för att bekämpa rasism och etnisk diskriminering i EU. Flera av EU:s medlemsstater utarbetade nationella handlingsplaner mot rasism och andra åtgärder för att bemöta extremism, hatbrott och hatpropaganda.

FRA:S YTTRANDE 4.1

EU:s medlemsstater bör fullt ut och på ett korrekt sätt införliva och tillämpa rambeslutet om rasism och främlingsfientlighet för att kriminalisera rasistiska hatbrott och hatpropaganda. I samband med detta bör medlemsstaterna vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att ett rasistiskt eller främlingsfientligt motiv ses som en försvårande omständighet eller att domstolarna får ta hänsyn till sådana motiv när de ska fastställa påföljder.

Förutom att fullt ut införliva och verkställa EU:s lagstiftning om bekämpning av hatbrott bör medlemsstaterna införa åtgärder som uppmuntrar brottsoffer och vittnen att träda fram och rapportera hatbrott. De bör även förstärka de nationella brottsbekämpande systemens förmåga att identifiera och registrera hatbrott på ett korrekt sätt.

Genom rådets rambeslut om rasism och främlingsfientlighet (2008/913/RIF) fastställs en gemensam straffrättslig strategi för vissa former av rasism och främlingsfientlighet som utgör hatpropaganda och hatbrott. Kommissionen inledde överträdelseförfaranden mot två medlemsstater som inte hade införlivat rambeslutet på ett korrekt sätt i sin nationella lagstiftning.

Dessutom avslöjade internationella övervakningsorgan ett rättsligt vakuum i flera av medlemsstaternas straffrätt avseende hatpropaganda eller kriminaliseringen av rasistiska och främlingsfientliga motiv som försvårande omständigheter. Samtidigt begränsade Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna och de nationella överdomstolarna möjligheten att åberopa yttrandefriheten för att motivera hatpropaganda och anstiftan till hat.

Rasism och högerextrema åsikter fortsatte att utgöra allvarliga utmaningar i hela EU under 2020. Flera personer mördades i samband med hat- och extremistbrott, vilket var i linje med de föregående årens utvecklingstrend. Internationella och nationella människorättsorgan uttryckte farhågor om den växande förekomsten av hatpropaganda på internet, vilken ofta sprids via media eller politiska aktörer och med migranter och etniska minoriteter som mål.

Etniska minoriteter, däribland migranter, upplever en ökad diskriminering i olika områden av livet, och flera undersökningar har visat att det fortfarande finns diskriminerande uppfattningar och stereotyper bland allmänheten. Dessa

utvecklingstrender förstärktes i samband med covid-19-pandemins utbrott, vilket FRA och andra har rapporterat om.

Enligt artikel 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna är all diskriminering på grund av etnicitet eller ras förbjuden. På liknande sätt innehåller direktivet om likabehandling oavsett ras (2000/43/EG) ett förbud mot all diskriminering på grund av etniskt ursprung eller ras när det gäller tillgång till utbildning, sysselsättning, tjänster, inklusive bostäder, och socialt skydd, inbegripet hälso- och sjukvård. Några av EU:s medlemsstater genomför fortfarande inte bestämmelserna i direktivet på ett korrekt sätt, vilket flera rapporter från Europeiska kommissionen och internationella människorättsorgan har visat.

Kommissionen fortsatte att driva överträdelseförfaranden mot de medlemsstater som diskriminerade romska barn inom sina utbildningssystem. Samtidigt uttryckte internationella människorättsorgan farhågor kring självständigheten hos de jämlikhetsorgan som inrättats genom direktivet om likabehandling oavsett ras.

Även om vissa former av etnisk profilering kan vara lagliga strider diskriminerande profilering mot principerna i den internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering och andra internationella standarder, inbegripet de som omfattas av Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och tillhörande rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, såväl som Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Enligt artikel 11.3 i polisdirektivet (direktiv (EU) 2016/680) om automatiserat individuellt beslutsfattande ska "[p]rofilering som leder till diskriminering av fysiska personer på grundval av särskilda kategorier av personuppgifter" förbjudas. Detta omfattar uppgifter som avslöjar ras, etniskt ursprung och religiös övertygelse samt genetiska och biometriska uppgifter.

Diskriminerande profilering på grundval av etniskt ursprung förekommer fortfarande inom EU, vilket har konstaterats i tidigare rapporter om grundläggande rättigheter och bekräftats i undersökningar och rapporter från internationella övervakningsorgan. Vissa länder rapporterade ett oproportionerligt verkställande av covid-19-relaterade restriktioner med avseende på etniska minoritetsgrupper. Diskussioner om att förebygga och motverka rasism inom polisen, vilka föranletts av rättsfall inom EU och av Black Lives Matter-rörelsen, påskyndade utvecklingen både på EU-nivå och nationell nivå.

FRA:S YTTRANDE 4.2

EU:s medlemsstater bör avsevärt förbättra effektiviteten i sina åtgärder och institutionella arrangemang för att tillämpa direktivet om likabehandling oavsett ras fullt ut och på ett korrekt sätt. I synnerhet bör medlemsstaterna förstärka jämlikhetsorganens självständighet. De bör säkerställa att sådana organ har tillräckliga mandat och resurser för att effektivt kunna uppfylla de uppgifter som tilldelats dem i EU:s lagstiftning om icke-diskriminering.

FRA:S YTTRANDE 4.3

EU:s medlemsstater bör anta nödvändiga åtgärder för att förebygga och eliminera diskriminerande synsätt bland polistjänstemän. Detta kan uppnås genom en bedömning av befintliga skyddsåtgärder mot institutionella former av diskriminering, däribland tydliga uppdragsbeskrivningar, robusta system för prestationsöversyn avseende förebyggandet av institutionell diskriminering samt inkluderande, effektiva och oberoende klagomålsmekanismer.

Specifik, praktisk och användningsklar vägledning om diskriminerande etnisk profilering för polistjänstemän som utövar sitt uppdrag bör utfärdas av de brottsbekämpande myndigheterna, införas i standardrutiner och uppförandekoder och föras vidare till tjänstemän i yttre tjänst.

FRA:S YTTRANDE 4.4

EU:s medlemsstater uppmanas att ta fram särskilda nationella handlingsplaner för att bekämpa rasism, rasdiskriminering, anti-semitism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans. Genomförandet av sådana planer skulle ge EU:s medlemsstater en effektiv ram för att fullgöra sina åtaganden enligt direktivet om likabehandling oavsett ras och rambeslutet om bekämpande av rasism och främlingsfientlighet.

I linje med EU:s handlingsplan mot rasism bör EU:s medlemsstater överväga att utarbeta sina nationella planer på ett inkluderande sätt genom att involvera regionala och lokala myndigheter, jämlikhetsorgan och civilsamhället. Dessutom bör åtgärdernas inverkan och effektivitet vara föremål för en regelbunden och öppen bedömning med tydliga mål och tidsfrister, på grundval av bevismaterial och med användning av prestationsindikatorer.

Under 2020 utökade EU sina ansträngningar för att agera mot rasism. Europeiska kommissionen antog sin första handlingsplan mot rasism för perioden 2020–2025. Kommissionen behandlade även frågor kring rasism, fördomsgrundade trakasserier och våldshandlingar samt skydd och stöd för offer för hatbrott i andra politiska instrument, däribland EU:s strategi för brottsoffers rättigheter 2020–2025 och EU:s nya strategiska ram för romer.

Nästan 20 år efter att FN:s världskonferens mot rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och intolerans uppmanade alla länder att utveckla och utarbeta nationella handlingsplaner mot rasism uppmanade kommissionen alla EU:s medlemsstater att utarbeta och anta nationella handlingsplaner mot rasism och rasdiskriminering före utgången av 2022. Under 2020 började flera av medlemsstaterna utarbeta nationella handlingsplaner för att bekämpa rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans.

Internationella övervakningsorgan uttryckte emellertid farhågor kring svagheter i utformningen av de nationella handlingsplanerna och framhöll att svagheter skulle kunna påverka deras genomförande, inverkan och övervakning. Vissa av handlingsplanerna saknar övergripande insatser mot rasism, och många har dålig precision när det gäller att definiera konkreta åtgärder. Det råder även brist på medel för att uppnå målen såväl som riktmärken och indikatorer för att mäta framstegen.

5

ROMERS JÄMLIKHET OCH INKLUDERING

Den första EU-ramen för nationella strategier för integrering av romer avslutades 2020, och den nya 10-åriga strategiska ramen inleddes mitt under covid-19-pandemin. Den första ramen ledde endast till begränsade framsteg. Utvärderingar har påvisat en del förbättringar när det gäller utbildning och minskning av fattigdom, men inga alls, eller till och med en tillbakagång, inom områden som sysselsättning, hälso- och sjukvård och boende. I EU:s nya strategiska ram för romers jämlikhet, inkludering och deltagande fastställs ambitiösa mål inom sju nyckelområden: icke-diskriminering, inkludering, deltagande, utbildning, sysselsättning, hälso- och sjukvård samt boende. I ramen ingår även en starkare övervakningsram med en uppsättning av kvantifierbara och mätbara mål för att följa framstegen. Samtidigt har pandemin haft oproportionerligt stora konsekvenser för romer och resande på grund av en ökande ojämlikhet och, i vissa länder, en mer utbredd förekomst av antiziganism och fördomar mot romer.

Genom artikel 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna förbjuds diskriminering på grund av etniskt eller socialt ursprung eller tillhörighet till en nationell minoritet. Under de senaste 20 åren har direktivet om likabehandling oavsett ras (2000/43/EG) främjat likabehandling och förbjudit direkt och indirekt diskriminering, däribland trakasserier på grund av ras eller etniskt ursprung, på områden som sysselsättning, utbildning, socialt skydd och sociala förmåner, hälso- och sjukvård eller tillgång till varor och tjänster, inklusive bostäder.

Antiziganismen, som är ett betydande hinder mot inkluderingen av romer, är emellertid djupt rotad. Nästan hälften av EU:s medborgare (46 %) har uppgett att de skulle känna sig obekväma med att ha romer eller resande som grannar. Detta framgår av FRA:s undersökning av grundläggande rättigheter 2019, vilken riktade sig till den allmänna befolkningen. Covid-19-pandemin hade oproportionerligt stora konsekvenser för romer och resande. Detta ledde till ökad ojämlikhet och, i vissa länder, en mer utbredd förekomst av antiziganism och fördomar mot romer.

FRA:S YTTRANDE 5.1

Med lärdom av erfarenheterna av covid-19-pandemin bör EU:s medlemsstater säkerställa att kampen mot diskriminering och antiziganism integreras inom alla politiska områden i de nationella strategierna för inkludering av romer. Strategierna bör omfatta riktade åtgärder för att bekämpa antiziganism och diskriminering av romer och resande.

Sådana åtgärder bör utformas och genomföras i samarbete med romska befolkningsgrupper och deras företrädare för att främja positiva budskap om romer och resande och öka medvetenheten om deras historia av diskriminering, segregering och förföljelse.

FRA:S YTTRANDE 5.2

EU:s medlemsstater bör genomföra samordnade insatser för att säkerställa att socialt utestängda och marginaliserade barn till romer och resande har tillgång till verktyg för distansutbildning. Alla insatser inom utbildningsområdet bör omfatta riktade åtgärder som har anpassats till de särskilda behoven för olika grupper av romer och resande, i synnerhet mot bakgrund av positiva erfarenheter av romska skolassistenter och medlare. Medlemsstaterna bör överväga att uppmuntra rekrytering, utbildning och utstationering av fler romska medlare och lärare med romsk bakgrund. De bör även säkerställa att de riktade åtgärderna är hållbara och välfinansierade med användning av EU-medel och andra finansieringsmöjligheter för åtgärder riktade mot romer och struktur-reformer för inkluderande utbildning.

→ Rätten till utbildning skyddas genom artikel 14 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. I den europeiska pelaren för sociala rättigheter betonas att alla har rätt till högkvalitativ och inkluderande utbildning (kapitel 1, princip 1). Aktuella uppgifter visar att en majoritet av unga romer och resande i EU hoppar av skolan i förtid, även i de västra medlemsstaterna. Även om små framsteg har konstaterats under det senaste årtiondet finns det fortfarande en betydande utbildningsklyfta mellan romer och den allmänna befolkningen.

FRA:s och andras forskningsresultat visar dessutom att romer och resande som bor i segregerade och marginaliserade områden ofta saknar nödvändig it-utrustning och/eller tillgång till internet. Den fortsatta ojämlikheten och avsaknaden av en framgångsrik politik för att tillhandahålla grundläggande infrastruktur och tjänster leder till ökade klyftor mellan romer och resande och den allmänna befolkningen. Dessa faktorer påverkar även de romska barnens tillgång till likvärdig utbildning. Covid-19-pandemin gjorde att denna verklighet blev ännu mer uppenbar. FRA:s undersökningar visar även att vissa allmänna åtgärder inte har nått ut till romer och resande.

EU:s nya strategiska ram för romers jämlikhet, inkludering och deltagande är en del av EU:s övergripande politiska riktlinjer för uppbyggnaden av en jämlikhetsunion. Den kommer att bidra till EU:s handlingsplan mot rasism 2020–2025 såväl som genomförandet av principerna i den europeiska pelaren för sociala rättigheter och FN:s mål för hållbar utveckling.

Den föregående EU-ramen för nationella strategier för integrering av romer syftade till att minska klyftan mellan romerna och den allmänna befolkningen, men de ambitiösa målen för utbildning, sysselsättning, hälso- och sjukvård och boende hade inte uppnåtts fram till 2020. FRA:s uppgifter visar att medlemsstaterna endast gjorde begränsade framsteg inom vissa områden avseende utbildning och minskning av fattigdom, medan inga framsteg alls – eller till och med försämrade villkor – kunde konstateras inom sysselsättning, boende och hälso- och sjukvård.

Efter en utvärdering av den tidigare ramen konstaterade kommissionen att det fanns ett överhängande behov av att förnya och utöka åtagandet att främja romers jämlikhet, inkludering och deltagande både på europeisk och nationell nivå. I den nya strategiska ramen fastställs sju målsättningar och tillhörande konkreta mål som ska uppfyllas före 2030, med särskild inriktning på att bekämpa antiziganism och diskriminering och att säkerställa romernas delaktighet och integration genom en kombination av allmänna och riktade politiska strategier.

FRA:S YTTRANDE 5.3

EU:s medlemsstater bör prioritera genomförandet av EU:s nya strategiska ram för romer. Deras nationella planer bör innehålla ambitiösa målsättningar och konkreta mål som bygger på erfarenheter av den tidigare EU-ramen, utvärderingar av nationella strategier och covid-19-pandemins verkningar. Effektiva övervakningssystem bör användas för att bedöma framstegen och mäta effekterna av både allmänna och riktade åtgärder för den sociala inkluderingen av romer och resande, såväl som användningen av nationella medel och EU-medel.

Nationella strategier för romer bör omfatta en särskild hänvisning till ett meningsfullt deltagande av romer och resande i samband med utformning, bedömning och övervakning av åtgärder och insatser.

6

ASYL, VISERINGAR, MIGRATION, GRÄNSER OCH INTEGRATION

Respekten för de grundläggande rättigheterna vid gränserna förblev en av de främsta utmaningarna för de mänskliga rättigheterna i EU. Inga förändringar märktes beträffande dödsfallen till sjöss, förseningarna i tilldelningen av en säker hamn för räddade migranter eller hoten mot räddningsbåtarna. Detsamma gällde anklagelserna om olagliga avvísningar och våldshandlingar. Europeiska kommissionen presenterade en ny migrations- och asylpakt, ett paket med bindande lagförslag och icke-bindande rättsliga dokument med tydligare inriktning på gränsförfaranden och förslag på nya former av solidaritet. Samtidigt anpassades asylförfarandena för att kunna hantera covid-19-relaterade restriktioner. EU inrättade storskaliga system för informationsteknik (it-system) och började undersöka möjligheterna att använda artificiell intelligens vid gränskontroller och migrationshantering. Till följd av brexit omfattades medborgarna i Förenade kungariket av nya bestämmelser.

FRA:S YTTRANDE 6.1

EU:s medlemsstater bör på ett skyndsamt och effektivt sätt undersöka alla anklagelser om olagliga avvísningar och kränkande behandling vid gränserna och öka öppenheten i de åtgärder som vidtagits.

Medlemsstaterna bör inrätta effektiva och oberoende övervakningsmekanismer vid gränserna. För att garantera en fullständig överensstämmelse med de grundläggande rättigheterna bör mekanismerna även omfatta gränsövervakningsverksamheten och inte bara själva kontrollerna före inresa, som föreslås i migrations- och asylpakten.

Under 2020 rapporterade allmänt erkända människorättsorgan att det förekom anklagelser om olagliga avvísningar vid land- och sjögränserna, i vissa fall med våldsamma handlingar av polisen. Artikel 78.1 i EUF-fördraget och artiklarna 18 och 19 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna innehåller ett förbud mot *refoulement* – dvs. avvísning av individer som riskerar förföljelse eller allvarlig skada – och kollektiv utvisning. Enligt artikel 7 i förordning (EU) 2019/1896 om den europeiska gräns- och kustbevakningen och artikel 4 i kodexen om Schengengränserna måste gränsförvaltningen uppfylla de grundläggande rättigheterna. I sin migrations- och asylpakt föreslog kommissionen nya EU-bestämmelser för övervakningen av de grundläggande rättigheterna vid gränserna.

Migranter som grips i samband med att de olagligen passerar en av EU:s inre gränser förhörs inte systematiskt innan de skickas tillbaka till en angränsande medlemsstat. De informeras inte heller systematiskt om beslutet att sända tillbaka dem till en annan medlemsstat.

Som en allmän princip i unionsrätten gäller att varje beslut som påverkar en person måste fattas individuellt och att alla personer har rätt att bli hörda. Dessa principer är viktiga skyddsåtgärder för att ge varje individ möjlighet att anföra skäl som kan hindra återsändandet och att utöva sin rätt till ett effektivt rättsmedel enligt artikel 47 i stadgan.

FRA:S YTTRANDE 6.2

EU:s medlemsstater bör införa och tillämpa förfaranden som garanterar att personer hörs innan de skickas tillbaka till en angränsande medlemsstat och att de får en formell under rättelse om beslutet.

Lagstiftningsförslagen i migrations- och asylpakten innebär en tydligare inriktning på gränsförfarandena genom förslag till nya solidaritetsmekanismer. Gränsförfarandena kan leda till att asylsökande kvarhålls i anläggningar vid eller i närheten av gränsen, ofta på avlägsna platser där det kan vara svårt att uppfylla normerna för mottagande eller tillämpa skyddsåtgärder för att förhindra godtyckligt frihetsberövande, vilket krävs enligt direktivet om mottagningsvillkor (2013/33/EU) och direktivet om återvändande (2008/115/EG). Detta skulle kunna leda till en behandling som inte uppfyller kraven på det människovärde som garanteras genom artikel 1 i stadgan.

FRA:S YTTRANDE 6.3

När medlemsstaterna genomför målen i migrations- och asylpakten bör de säkerställa att villkoren för vistelser i anläggningar för första mottagande är adekvata och uppfyller rätten till frihet och andra grundläggande rättigheter som fastställs i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Det bör finnas en regelbunden tillsyn och förebyggande åtgärder för att undvika långvariga vistelser.

FRA:S YTTRANDE 6.4

EU:s institutioner, byråer och medlemsstater bör göra en uttömmande utvärdering av konsekvenserna för de grundläggande rättigheterna vid användning av AI i inrikes frågor, däribland asyl, visering, invandring och gränser. Noggranna, effektiva och oberoende tillsynsmekanismer bör vara en del av användningen av AI.

EU och dess medlemsstater undersöker användningen av artificiell intelligens (AI) för att förbättra beslutsfattandet i inrikes frågor, däribland när det gäller asyl, gränser och invandring. AI-baserade verktyg kan påverka olika grundläggande rättigheter. Detta kan till exempel bero på systematiska fel i utformningen av algoritmerna eller en bristande öppenhet vad gäller de uppgifter som används, vilket kan göra det svårt för den berörda personen att motbevisa de resultat som tas fram med sådana verktyg.

FRA:S YTTRANDE 6.5

EU:s institutioner, byråer och medlemsstater bör fortsätta att öka medvetenheten om skyddsåtgärderna för de grundläggande rättigheterna i de storskaliga it-systemen och deras interoperabilitet. Dataskyddsmyndigheterna bör ha tillräckliga resurser för att hjälpa personer som vill utöva sin rätt att få tillgång till sina uppgifter och få dem rättade eller raderade.

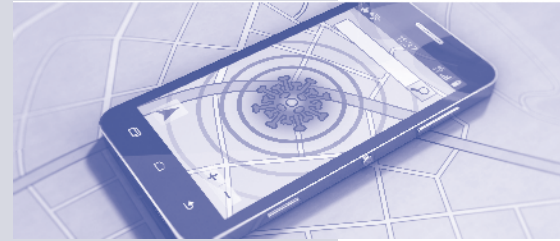
EU har inrättat sex storskaliga informationssystem (it-system) för att hjälpa medlemsstaterna att hantera migration, asyl och gränser, utöka det rättsliga samarbetet och stärka den inre säkerheten. Tre system används för närvarande: systemet för jämförelse av fingeravtryck (Eurodac), informationssystemet för viseringar (VIS) och Schengens informationssystem (SIS). De andra tre är i utvecklingsfasen: in- och utresesystemet (EES), EU-systemet för reseuppgifter och resetillstånd (Etias) och det europeiska informationssystemet för utbyte av uppgifter ur kriminalregister avseende tredjelandsmedborgare (Ecris-TCN).

De rättsliga instrument som ligger till grund för inrättandet av it-systemen och deras interoperabilitet omfattar flera skyddsåtgärder för att skydda de grundläggande rättigheter som fastställs i stadgan, däribland skydd av personuppgifter (artikel 8), icke-diskriminering (artikel 21) och barnets rättigheter (artikel 24). Dessa skyddsåtgärder är emellertid fortfarande relativt okända.

7

INFORMATIONSSAMHÄLLET, INTEGRITETSSKYDD OCH SKYDD AV PERSONUPPGIFTER

Under 2020 påskyndades utvecklingen och spridningen av innovativa tekniker, däribland artificiell intelligens (AI), för att hindra spridningen av covid-19-pandemin. Parallellt med detta väckte den pågående användningen av AI-tekniker farhågor kring rätten till dataskydd och integritet (vid sidan av andra rättigheter, däribland icke-diskriminering). EU och olika internationella organ svarade snabbt genom att betona de tillämpliga dataskyddsstandarderna. Samtidigt fortsatte EU sitt arbete med att reglera användningen av AI. Unionen offentliggjorde en vitbok och en medföljande rapport som betonade betydelsen av grundläggande rättigheter – vid sidan av etiska ramar – för att säkerställa en användning av AI som är förenlig med rättigheterna. EU:s institutioner och medlemsstater utarbetade även ytterligare politiska strategier och lagar som påverkar skyddet av integritet och personuppgifter inom olika områden, från lagring och övervakning av uppgifter till kampen mot barnpornografi.

Covid-19-pandemin ledde till att människor började använda digitala uppgifter och nya tekniker för att hindra spridningen av viruset och minska dess negativa effekter på samhället. Användningen av appar för kontaktspårning, programvara för telekonferenser och algoritmer inom utbildningen har lett till en intensiv insamling och behandling av personuppgifter som medfört risker för den grundläggande rättigheten till dataskydd och respekt för privatlivet.

Utvecklingen under året har visat att det är av avgörande betydelse i krissituationer att hitta en effektiv och lämplig balans för att säkerställa att de hälsoskyddande åtgärderna inte har en onödig eller oproportionerlig inverkan på de grundläggande rättigheterna.

FRA:S YTTRANDE 7.1

EU:s medlemsstater bör se till att alla åtgärder, politiska strategier eller rättsliga initiativ som införs i kristider, såsom under en pandemi, inte inkräktar på rätten till dataskydd och respekt för privatlivet på ett oproportionerligt sätt. Medlemsstaterna bör i synnerhet säkerställa att artikel 8 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna tillämpas, liksom de principer om rättvisa, uppgiftsminimering och ändamålsbegränsning som betonas i artikel 5 i den allmänna dataskyddsförordningen.

FRA:S YTTRANDE 7.2

EU:s medlemsstater bör säkerställa att de nationella tillsynsmyndigheterna för uppgiftsskydd har tillräckliga mänskliga, tekniska och ekonomiska resurser för att kunna utföra sina uppdrag på ett effektivt sätt. För att bedöma om resurserna är tillräckliga bör medlemsstaterna stödja oberoende och objektiva granskningar av arbetsbelastningen för de nationella tillsynsmyndigheterna för uppgiftsskydd.

Som en fortsättning på den utvecklingstrend som FRA identifierade i sin *Rapport om grundläggande rättigheter 2020* hade tillsynsmyndigheterna för uppgiftsskydd en extremt hög arbetsbelastning. Antalet utredningar och klagomål var fortfarande mycket högt i de flesta av medlemsstaterna. Samtidigt gjorde den ofullständiga harmoniseringen av de förfaranden och nyckelbegrepp som ligger till grund för samarbetsordningen för gränsöverskridande tvister att tvisterna inte kunde lösas på ett smidigt sätt.

Det fanns tecken på framsteg under 2020, både på nationell nivå (med avseende på ökningen av ekonomiska och mänskliga resurser) och internationell nivå (med avseende på harmoniseringen av brister). Det finns emellertid fortfarande utrymme för förbättringar. EU:s starka rättsliga ram för dataskydd kommer endast att fungera effektivt om alla aktörer är tillräckligt utrustade för att hantera alla begäranden på ett snabbt och effektivt sätt.

FRA:S YTTRANDE 7.3

EU:s institutioner och medlemsstater bör säkerställa att alla ansträngningar för att bekämpa brottslig verksamhet omfattar nödvändiga skyddsåtgärder för att garantera överensstämmelsen med principerna om laglighet, nödvändighet och proportionalitet. De bör även se till att det finns en effektiv övervakning och tillgång till korrigeringsmekanismer. I detta sammanhang bör EU:s institutioner och medlemsstater fullt ut ta hänsyn till relevant rättspraxis från Europeiska unionens domstol.

Hoten från terrorism och annan brottslig verksamhet kvarstod under 2020, vilket föranledde EU:s institutioner och medlemsstater att uppmana till ett skyndsamt antagande av åtgärder för att kunna använda tillgängliga uppgifter och tekniker inom brottsbekämpning. Tekniker för datautvinning användes i varierande grad för att bekämpa barnpornografi på internet, för att stödja brottsutredningar, för att öka övervakningen och för att spåra olagligt innehåll på internet.

Institutionella organ och aktörer inom civilsamhället ifrågasatte emellertid åtgärdernas nödvändighet och proportionalitet både på nationell nivå och EU-nivå. Även om säkerhetsåtgärderna har berättigade mål bör de inte användas som förevändning för att sänka normerna för grundläggande rättigheter.

Pandemin avbröt inte arbetet med strategier, rättsliga initiativ och politiska åtgärder för att främja eller reglera användningen av AI. Tvärtom tvingade krisen organen att anta snabba åtgärder som stöd till användningen av AI, vilken även lyftes fram som ett verktyg för att bekämpa pandemin. Både EU och medlemsstaterna var mycket aktiva med att utveckla olika AI-strategier och nya rättsliga instrument under hela 2020.

Som FRA redan noterat i sin *Rapport om grundläggande rättigheter 2019* och *Rapport om grundläggande rättigheter 2020* hänvisar många AI-strategier emellertid främst till "etik" och endast i förbigående till behovet att skydda grundläggande rättigheter, utan att beskriva ett detaljerat rättighetsbaserat förhållningssätt. I FRA:s rapport om AI och grundläggande rättigheter betonas att AI kan ha långtgående konsekvenser för människors grundläggande rättigheter. De grundläggande rättigheterna måste därför vara en integrerad del av all framtida lagstiftning.

FRA:S YTTRANDE 7.4

EU:s institutioner och medlemsstater bör säkerställa att alla framtida AI-relaterade rättsliga och politiska instrument på EU-nivå och nationell nivå bygger på respekten för de grundläggande rättigheterna. För att uppnå detta bör de införa starka rättsliga skyddsåtgärder, främja konsekvensbedömningar av grundläggande rättigheter och säkerställa oberoende tillsyn och tillgång till effektiva rättsmedel.

Medlemsstaterna bör se till att extraordinära omständigheter, såsom under pandemin, inte leder till ett sämre skydd för de grundläggande rättigheterna vid användning av AI-relaterade tekniker.

8

BARNETS RÄTTIGHETER

Covid-19-pandemin medförde under 2020 en stor belastning på barn och familjer i hela EU, särskilt de som redan var ekonomiskt eller socialt missgynnade. Trots medlemsstaternas ansträngningar var distansutbildning en stor utmaning för barn som saknar datorer eller tillgång till internet, eller som lever i trångboddhet. Hotet om övergrepp i hemmet var också överhängande. Färre asylansökningar lämnades in av barn, men deras mottagningsvillkor förblev otillräckliga i flera medlemsstater. Tio av medlemsstaterna välkomnade 573 ensamkommande barn och 771 barn i familjer som omplacerats från de grekiska mottagningsplatserna. De flesta av medlemsstaterna införlivade direktivet om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden i sin nationella lagstiftning. Överträdelseförfarandena mot sju av medlemsstaterna pågår emellertid fortfarande. Europeiska kommissionen inledde omfattande samråd om EU:s strategi för barnets rättigheter, vilken enligt planen ska antas under 2021.

FRA:S YTTRANDE 8.1

Europeiska kommissionen bör ta hänsyn till konsekvenserna av covid-19 i samband med införandet av initiativ inom ramen för den europeiska barngarantin. Garantin bör omfatta målinriktade initiativ och tillräckliga resurser för att skydda de mest utsatta barnen, framför allt inom utbildning, boende, hälso- och sjukvård och social trygghet.

EU:s medlemsstater bör fortsätta sina ansträngningar för att säkerställa att alla barn, i synnerhet de mest utsatta, har tillgång till skolgång på lika villkor och att de är skyddade mot våld. Medlemsstaterna bör se till att ekonomiska åtgärder för att hjälpa familjer med barn ger hållbara fördelar och är tillgängliga för de mest utsatta familjerna, däribland romer och migranter. Medlemsstaterna skulle till exempel kunna bedöma behovet att revidera tröskeln för att få tillgång till regelbundet försörjningsstöd för familjer med låg inkomst.

För att kunna utarbeta evidensbaserade strategier bör medlemsstaterna och kommissionen samla in uppgifter för att bedöma barnens egna erfarenheter av, och åsikter om, pandemins inverkan på deras fysiska och psykiska välbefinnande.

Covid-19-pandemin hade stora konsekvenser för barnens välbefinnande i Europa. Minskade inkomster i familjen, stängning av skolor och ökning av våld i hemmet och på internet väckte farhågor kring rättigheterna enligt artiklarna 3, 14 och 24 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Medlemsstaterna har hjälpt många familjer genom ett antal ekonomiska stödpaket som kompensation för deras minskade inkomster. Stödets begränsade omfattning och varaktighet väcker emellertid frågor om de ekonomiska paketets långsiktiga nytta och hållbarhet.

Övergången till undervisning i hemmet fungerade inte likadant för alla familjer. Vissa barn kunde inte delta i skolans rutiner fullt ut, eftersom de saknade tillgång till internet eller en avskild plats för undervisningen. Andra förlorade rätten till gratis skolmåltider. Under skolstängningar och karantänperioder tillbringade barnen mer tid i hemmet, vilket ledde till en ökning av antalet rapporterade fall av våld mot barn och sexuellt utnyttjande via internet.

Förberedelserna av införandet av en europeisk barngaranti fortsatte. Detta program har föreslagits av Europaparlamentet och syftar till att ge alla barn samma tillgång till grundläggande tjänster, med särskilt fokus på hälso- och sjukvård, utbildning, förskoleverksamhet och barnomsorg, anständiga bostäder och ordentlig mathållning. EU:s barngaranti förväntas antas under 2021.

Barn som anländer till Europa har rätt till skydd enligt artikel 24 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och till lämpliga mottagningsvillkor enligt direktivet om mottagningsvillkor. Enligt direktivet är medlemsstaterna bland annat skyldiga att bedöma barnens mottagningsbehov och erbjuda såväl utbildning som en rimlig levnadsstandard. Mottagningsvillkoren väcker emellertid allvarliga farhågor i vissa av medlemsstaterna, bland annat på grund av överfulla anläggningar, otillräcklig hygien eller brist på barnanpassade mottagningscentrum.

Barn med familjer och ensamkommande barn riskerar fortfarande att sättas i förvar. Även om EU:s lagstiftning inte förbjuder administrativt förvar av barn i samband med migration bör papperslösa barn, och barn som ansöker om asyl eller omfattas av ett återvändandeförfarande, inte berövas sin frihet. Barn bör endast sättas i förvar som en sista utväg i exceptionella fall.

I den migrations- och asylpakt som kommissionen lanserade ingår en uppsättning av solidaritetsmekanismer för barn i utsatta situationer, däribland omplacering. Gemensamma insatser av kommissionen, de grekiska myndigheterna och tio av medlemsstaterna gjorde att 573 ensamkommande barn och 771 barn i familjer kunde omplaceras från de grekiska mottagningsplatserna.

Samtidigt finns det fortfarande cirka 1 000 barn med osäkert boende i Grekland. Omkring 100 av dem bor på mottagningsplatser.

FRA:S YTTRANDE 8.2

Europeiska kommissionen och EU:s medlemsstater bör utöka sina ansträngningar för att omplacera ensamkommande och andra utsatta barn som för närvarande bor i medlemsstater där mottagningsvillkoren är otillräckliga. Medlemsstaterna bör ta hänsyn till befintlig god praxis för omplacering av barn för att säkerställa att barnens intressen tillgodoses under hela förfarandet.

Medlemsstaterna bör göra sitt yttersta för att säkerställa att barnen är skyddade och se till att mottagningsvillkoren uppfyller de minimikrav för värdiga levnadsförhållanden och barnanpassade anläggningar som fastställs i direktivet om mottagningsvillkor.

Medlemsstaterna bör utarbeta trovärdiga och effektiva system som gör att barn inte behöver sättas i förvar i samband med asyl- eller återvändandeförfaranden.

FRA:S YTTRANDE 8.3

EU:s medlemsstater bör utöka sina ansträngningar för att genomföra direktivet om rättssäkerhetsgarantier (direktiv (EU) 2016/800) i de yrkesverksammas dagliga arbete. De skulle kunna göra detta genom att erbjuda vidareutbildning och vägledning till alla yrkesverksamma, däribland polistjänstemän, domare, jurister och åklagare.

Kommissionen skulle kunna stödja EU:s medlemsstater ytterligare – till exempel genom att tillhandahålla vägledning om införlivandet och genomförandet av direktivet och genom att underlätta utbytet av praktiska erfarenheter mellan medlemsstaterna.

Genom artikel 49 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna garanteras viktiga skyddsåtgärder för oskuldspresumtion och rätten till försvar. I artikel 24 fastställs att barnets intressen ska tillgodoses i första hand. I direktivet om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden (direktiv (EU) 2016/800) definieras och utvecklas dessa punkter. Enligt direktivet är medlemsstaterna skyldiga att omedelbart informera barn och deras föräldrar om deras rättigheter när barn är misstänkta eller tilltalade, att se till att barnet biträds av en försvarare och att bedöma varje barns personliga situation.

Vid utgången av 2020 hade de flesta av medlemsstaterna ändrat sina nationella lagar för att införliva direktivet. Tidsfristen för att göra detta var den 11 juni 2019. De överträdelseförfaranden som inleddes mot sju av medlemsstaterna under 2019 pågick emellertid fortfarande i slutet av 2020.

9

TILLGÅNG TILL RÄTTSLIG PRÖVNING

Under 2020 infördes betydelsefulla innovationer inom de politiska och institutionella ramarna för brottsoffers rättigheter på EU-nivå. Kommissionen inrättade en samordnare för brottsoffers rättigheter, antog sin första strategi för brottsoffers rättigheter för 2020–2025 och upprättade en särskild plattform för brottsoffers rättigheter. På nationell nivå styrdes utvecklingen till stor del av covid-19-pandemin. Pandemin gjorde att uppmärksamheten riktades mot våld i hemmet och svårigheterna med att säkerställa tillgången till rättslig prövning på grund av de allvarliga begränsningarna av rörligheten och samhällslivet. Samtidigt kvarstod utmaningarna för rättsväsendets oberoende i flera av medlemsstaterna. Kommissionen offentliggjorde sin första rapport om rättsstatsprincipen under 2020, och Europeiska rådet antog förordningen om en generell villkorlighetsordning för skydd av unionsbudgeten.

Offer för våldsbrott har rätt till erkännande och rättvisa i enlighet med artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Under 2020 skapade kommissionen en ram för att utveckla dessa rättigheter ytterligare och närma sig målet att erkänna dem och verkställa dem fullt ut. Ramen byggde på direktivet om brottsoffers rättigheter och innebar att kommissionen inrättade en samordnare för brottsoffers rättigheter, antog sin första strategi för brottsoffers rättigheter och upprättade en plattform för brottsoffers rättigheter. Framgångarna med strategin kommer emellertid till stor del att bero på medlemsstaternas vilja att genomföra den.

I strategin identifieras ett antal viktiga prioriterade områden, däribland att ge brottsoffer stöd med att rapportera brott, att förbättra stödet och skyddet av utsatta brottsoffer, att underlätta brottsoffers tillgång till ersättning och att förstärka samarbetet och samordningen mellan alla berörda intressenter.

I alla dessa avseenden spelar organisationer för stöd till brottsoffer en avgörande roll. För att strategin ska fungera är det därför viktigt att medlemsstaterna är beredda att bedöma och, vid behov, förbättra och förstärka befintliga stödstrukturer.

Under 2020 inrättade eller förstärkte flera av medlemsstaterna (däribland Bulgarien, Estland och Litauen), liksom Serbien, sina strukturer för organisationer för stöd till brottsoffer. Det finns emellertid fortfarande många utmaningar. Dessa utmaningar gäller till exempel att ge brottsoffer information om deras rättigheter, att ge praktisk rådgivning och stöd till brottsoffer som utövar sina rättigheter och att inrätta tjänster för stöd till brottsoffer som kan informera om deras roll i brottmålsförfaranden och ge relevant stöd i enlighet med artikel 9.1 a i direktivet om brottsoffers rättigheter.

FRA:S YTTRANDE 9.1

EU:s medlemsstater måste göra en uppföljning av sina åtaganden att säkerställa ett fullständigt och korrekt genomförande av direktivet om brottsoffers rättigheter. De bör även utveckla rättigheterna för brottsoffer ytterligare i linje med Europeiska kommissionens strategi för brottsoffers rättigheter.

Medlemsstaterna bör vidta effektiva åtgärder för att bidra till genomförandet av alla brottsoffers rätt till heltäckande stödtjänster, däribland information, rådgivning och stöd som är relevant för brottsoffers rättigheter och deras roll i samband med brottmålsförfaranden.

FRA:S YTTRANDE 9.2

De medlemsstater som ännu inte har ratificerat Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen) uppmanas att göra det.

FRA uppmanar medlemsstaterna att åtgärda eventuella luckor i den nationella lagstiftningen när det gäller skyddet av kvinnor som fallit offer för våldshandlingar, däribland genom att vägleda polisen i deras uppgift att ingripa i fall med våld i parrelationer och att anta åtgärder som säkerställer ett omedelbart och starkt skydd mot upprepad viktimisering och repressalier.

I Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet definieras inte bara normer utan även, genom rådets övervakningsorgan (Grevio), drivkrafter och riktlinjer bakom utvecklingen av kvinnors rätt till skydd mot könsrelaterat våld och till erkännande och rättvisa om de utsätts för brott. Vid utgången av 2020 hade emellertid Bulgarien, Lettland, Litauen, Slovakien, Tjeckien och Ungern fortfarande inte ratificerat konventionen.

Dessutom har EU fortfarande inte anslutit sig till konventionen. Europaparlamentet gav Europeiska unionens domstol i uppdrag att utarbeta ett yttrande med en bedömning av huruvida det är förenligt med EU-fördragen att underteckna och anta konventionen. Domstolens yttrande förväntas under det andra kvartalet 2021.

FRA:S YTTRANDE 9.3

EU och dess medlemsstater uppmanas att ytterligare intensifiera sina insatser och sitt samarbete för att bibehålla och stärka rättsväsendets oberoende som en avgörande del av rättsstaten.

De berörda medlemsstaterna bör dessutom vidta omedelbara åtgärder för att fullt ut följa de relevanta domar som avkunnats av Europeiska unionens domstol. Medlemsstaterna uppmanas även att agera skyndsamt enligt rekommendationerna, däribland de som utfärdas av kommissionen i dess förfarande för rättsstatsprincipen.

Ett oberoende rättsväsende är hörnstenen i rättsstatsprincipen och tillgången till rättslig prövning (artikel 19 i EU-fördraget, artikel 67.4 i EUF-fördraget och artikel 47 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna). Utmaningarna inom området för rättvisa fanns kvar i flera av medlemsstaterna, särskilt när det gäller rättsväsendets oberoende. Kommissionen utfärdade sin första årliga rapport om rättsstatsprincipen 2020. Rättssystemen och deras oberoende var ett av de fyra fokusområden som omfattades av rapporten.

Under året antogs även förordningen om en generell villkorlighetsordning för skydd av unionsbudgeten. I den förordningen anges uttryckligen korruption och hot mot rättsväsendets oberoende som indikatorer på brott mot rättsstatsprincipen.

10

UTVECKLINGEN I FRÅGA OM GENOMFÖRANDET AV FN:S KONVENTION OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Europeiska kommissionen började utarbeta en ny strategi för personer med funktionsnedsättning under 2020 och inledde ett samrådsförfarande som pågick under hela året. Kommissionen kommer att lansera en ny strategi under det första kvartalet 2021. Europaparlamentet och rådet nådde en politisk överenskommelse om en ny förordning om gemensamma bestämmelser och reglering av EU-medel, vilken omfattar rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Samtidigt gjorde covid-19-pandemin att EU:s och medlemsstaternas skyldighet att uppfylla kraven i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning sattes på prov. Medlemsstaterna införde en rad olika åtgärder som hade stor inverkan på rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning och deras representativa organisationer, såväl som de funktioner som inrättats för att skydda dem enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vidtog åtgärder för att säkerställa att dessa åtgärder stämmer överens med konventionen. Pandemin visade att personer med funktionsnedsättning och deras representativa organisationer måste rådfrågas i risksituationer och att det måste finnas starka nationella strukturer för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Regeringarna vidtog en rad olika åtgärder för att hindra spridningen av coronaviruset. Vissa av dessa åtgärder var inte fullt förenliga med rättigheterna enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, framför allt artikel 4 (skyldighet att säkerställa och främja rättigheterna för personer med funktionsnedsättning) och artikel 11 (risksituationer och humanitära nödlägen), eller EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, i synnerhet artikel 21 (icke-diskriminering) och artikel 26 (integrering av personer med funktionshinder). Vissa besöksförbud var för långtgående, personer med funktionsnedsättning kunde inte gå i skolan, och det fanns alltför få undantag från reglerna om ansiktsskydd och social distansering.

FRA:S YTTRANDE 10.1

I linje med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning bör EU:s medlemsstater, som en del av deras kontroller av lagstiftnings- och genomförandeåtgärder för hantering av risksituationer (såsom covid-19-pandemin), ta hänsyn till konsekvenserna för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och vidta åtgärder för att undvika negativa effekter. Åtgärder för att hantera risksituationer som direkt eller indirekt kan påverka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning bör beskrivas i lagstiftningen och vara icke-diskriminerande och proportionerliga för deras berättigade syfte. I linje med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna bör medlemsstaterna se till att personer med funktionsnedsättning och deras representativa organisationer, såväl som de nationella övervakningsorgan som inrättats enligt artikel 33 i konventionen, är delaktiga i planeringen och övervakningen av åtgärderna.

EU:s institutioner och medlemsstater skulle kunna stödja dessa kontroller genom att underlätta utbytet av lovande förfaranden, särskilt mellan de nationella regeringarna.

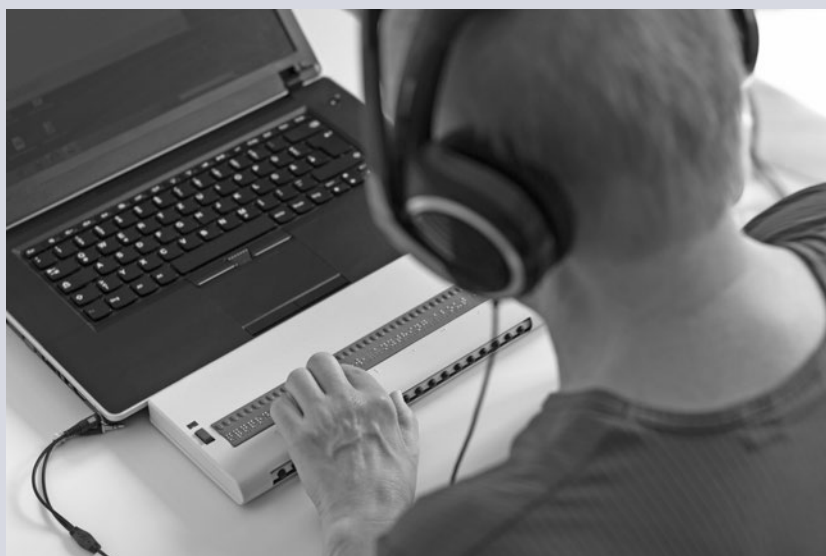
Nedstängningar skapade också problem, däribland för livsmedelsförsörjningen och tillhandahållandet av läkemedel och rengöringsmateriel till personer med funktionsnedsättning. Riktlinjerna för triage uppfyllde inte normerna i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket kunde leda till att personer med funktionsnedsättning nekades intensivvård även om de hade samma chanser att överleva som personer utan funktionsnedsättning. Nedstängningarna hade dessutom ofta en negativare effekt på det psykiska och fysiska välbefinnandet hos personer med funktionsnedsättning. Deras särskilda behov förbisågs i många fall.

Personer med funktionsnedsättning fick bristfällig information om vilka åtgärder som vidtagits för att bemöta pandemin, i synnerhet under de inledande skedena, och de deltog sällan i planeringen av åtgärderna. Vissa medlemsstater har arbetat för att personer med funktionsnedsättning ska vara mer delaktiga i planeringen och övervakningen av åtgärder i framtiden. Detta skulle kunna minska risken för att framtida åtgärder strider mot konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

FRA:S YTTRANDE 10.2

EU:s medlemsstater bör meddela sina insatser vid nödsituationer på ett tillgänglighetsanpassat sätt. De bör genomföra relevanta EU-direktiv fullt ut, däribland det omarbetade direktivet om audiovisuella medietjänster och direktivet om webbtillgänglighet. Medlemsstaterna bör tillhandahålla information med hjälp av lämpliga medel och format – till exempel undertexter, teckenspråkstolkning och lättläst språk.

Pandemin har visat att medlemsstaternas strategier för kriskommunikation sällan gör att all nödlägesinformation blir tillgänglig. Information om pandemin har inte alltid tillhandahållits med metoder eller i format som passar personer med funktionsnedsättning, trots att detta krävs enligt unionsrätten, däribland enligt det omarbetade direktivet om audiovisuella medietjänster (2018/1808) och direktivet om webbtillgänglighet (2016/2102).

Pandemin har framhävt det brådskande behovet av avinstitutionalisering. Den har inte bara visat att personer med funktionsnedsättning utsätts för större fysiska risker i denna särskilda situation, utan även att deras psykiska välbefinnande påverkas negativt om de befinner sig i institutionaliserade miljöer, däribland på grund av isoleringen och bristen på sociala kontakter.

I artikel 19 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning föreskrivs krav på avinstitutionalisering, och detta kommer sannolikt även att införas i den nya europeiska strategin för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Ikraftträdandet av den nya förordningen om gemensamma bestämmelser och införandet av strategin för rättigheter för personer med funktionsnedsättning kommer att öka trycket på att slutföra avinstitutionaliseringsprocessen.

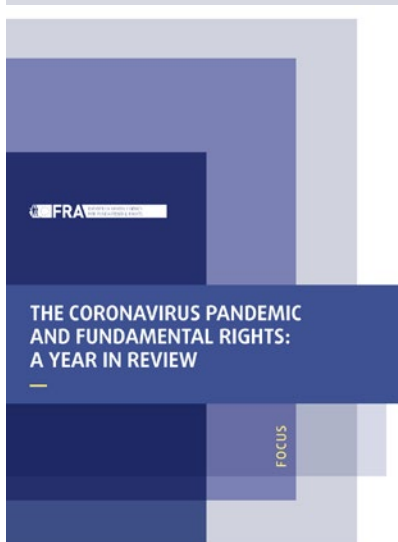

FRA:S YTTRANDE 10.3

I linje med artikel 19 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och som en del av den nya europeiska strategin för personer med funktionsnedsättning, bör EU och dess medlemsstater omgående utöka sina ansträngningar för att uppnå en avinstitutionalisering, däribland genom en lämplig användning av EU-medel för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan leva självständigt och vara inkluderade i samhället.

År 2020 innebar både framgångar och motgångar för skyddet av de grundläggande rättigheterna. FRA:s *Fundamental Rights Report 2021* (Rapport om grundläggande rättigheter 2021) innehåller en granskning av de viktigaste händelserna i EU från januari till december 2020 och en sammanfattning av FRA:s yttranden om dem. Rapporten tar upp både framsteg och återstående problemområden och ger inblick i de viktigaste frågorna som formar diskussionen om grundläggande rättigheter i hela EU.

Under detta år låg fokus främst på coronaviruspandemin och dess konsekvenser för de grundläggande rättigheterna. I de återstående kapitlen diskuteras EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, jämställdhet och icke-diskriminering, rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans, integration av romer, asyl och migration, informationssamhället, integritetsskydd och skydd av personuppgifter, barnets rättigheter, tillgång till rättslig prövning samt utveckling när det gäller genomförandet av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

VI FRÄMJAR OCH SKYDDAR DINA GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER I EU —

FRA:s fullständiga rapport, *Fundamental Rights Report 2021* (rapport om grundläggande rättigheter 2021), hittar du här:

<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

Se även relaterade FRA-publikationer:

- FRA (2021), *Rapport om grundläggande rättigheter 2021 – FRA:s yttranden*, Luxemburg, Publikationsbyrån, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021-fra-opinions> (tillgänglig på alla 24 officiella EU-språk).
- FRA (2021), *The Coronavirus pandemic and fundamental rights: a year in review* (Coronapandemin och grundläggande rättigheter: en årsrapport), Luxemburg, Publikationsbyrån, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/coronavirus-pandemic-focus> (tillgänglig på engelska och franska).

Tidigare årsrapporter från FRA om utmaningar och resultat när det gäller grundläggande rättigheter i Europeiska unionen finns fortfarande tillgängliga på FRA:s webbplats (på engelska, franska och tyska).

MER INFORMATION

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike

Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights

 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

 twitter.com/EURightsAgency

Europeiska unionens
publikationsbyrå